

FÖLDBIRTOKPOLITIKAI SZÍNKÉPELEMZÉS

A ki TÁVOLABBRÓL FIGYELI a magyar politikai élet zajlásait s van szeme ahhoz, hogy meglássa a szélfodrozta hullámokon túl az áramlásokat, amelyek a vizek járását irányítják, csodálkozással láthatja azt az érthetetlen örvénylést, ami mostanság a legfontosabb politikai kérdések szirtjei körül kavarog.

Első helyen állnak ezek között azok az irányelvek, amelyek a magyarság legnagyobb vagyontárgyának és jövedelmi forrásának, a földnek sorsát vannak hivatva megszabni. A magyar földbirtokpolitika a legnagyobb vajúdasok korába jutott. Különféle jelszavak röpdösnek a levegőben s némelyik körül olyan elkeseredett vita dúl, annyira homlokegyenest ellenkező a szembenálló felek meggyőződése, hogy a laikus néző valóban fel kell hogy kiáltson Beaumarchaisval: „Oh quels contraires! La vérité, ou est-elle?”

Az újságolvasó az utolsó évtizedben a magyar földdel kapcsolatban sokféle rejtéllyel ismerkedett meg. A terményértékesítés, külföldi piacok megszerzése, a magyar búza válsága, a csökkenő mezőgazdasági árak szemben az emelkedő ipari árakkal, vagyis a mindjobban szétnyúló agráröllő meglehetősen egyértelmű, félre nem magyarázható fogalmak. Sokkal nagyobb köd gomolyog a hitbizományi reform, a latifundiumok és a telepítés körül s alig ismert fogalom a legújabb birtokpolitikai jelszó, a tagosítás is. Próbáljuk meg bevilágítani sorra ezekben a ködfelhőkbe.

A HITBIZOMANY (fideicomissum familiae) 1687 óta ismeretes a magyar jogban s a törvény célja az volt, hogy a főrendi családok vagyoni romlását megakadályozza. A hitbizománnyá nyilvánított földbirtok el nem zálogosítható és el nem idegeníthető, tulajdonjoga az egész családot illeti s a főtulajdon egyformán megilleti a bírlalót, meg a várományosokat, a haszonélvezet azonban csak az előbbié. Az örökösödés szabályait az alapító határozza meg s az nagyjában háromféle lehet. Túlnyomórészt primogenitura, vagyis elsőszülöttségi, amelynél az elsőszülött és annak további elsőszülött utódai is kizárják a többi ágakat az örökösödésből. Nálunk legkritkább a második fajta, a majorátus, amelynél mindig az elhalt birtokos legközelebbi rokona örököl s azok közül is a legidősebb. Végül a harmadik rendszer a szeniorátus, amelynél mindig a család legidősebb tagját illeti

meg a birtok haszonélvezete. A hitbizomány tehát a meglehetősen homályos fogalmú „családi érdek“ kedvéért az összes családtagokat jelentékenyen megrövidíti egyetlen egynek: a haszonélvezőnek kedvéért. Kétségtelen, hogy ez a rendszer nemcsak általános nemzetgazdasági szempontból káros, hanem maguknak a birtokos családoknak sem érdeke.

Nagy-Magyarországon 91 hitbizomány volt 2-29 millió hold területtel, ami az egész ország területének 47%-át alkotta. A Csonkaországban ez az arány erősen megromlott, mert az 58 hitbizomány 984.038 kat. holdat foglal el, ami az egész mai területnek 6'8%-át jelenti. Legnagyobb hitbizomány köztudomásszerűleg az Esterházy hercegi 221.000 holdas latifundium. Ezzel együtt az Esterházy-családnak összesen 329.000 hold a hitbizományi birtoka, a Festetich-családé 133.000 hold, a Károlyi grófoké 72.000 hold, Pallavicini örgrófé 56.000 hold, a Coburg-Gothai hercegé 45.000 hold, Frigyes kir. hercegé 41.000 hold, az Almássy grófoké 33.000 hold, Andrássyaké 31.000 hold. Azután jönnek sorba a Batthyány grófok, Zichy grófok, Semsey gróf, Draskovich gróf, Wenckheim grófok, Nádasdy gróf, Jankovich-Besán gróf és Majláth grófok, családonként mind tízezer holdnál nagyobb hitbizományokkal. A főúri családokon kívül a Huszár, Kund, Véssey és Tarányi családoknak van csak összesen 16.000 holdat kitevő hitbizományi földbirtokuk.

A hitbizományok megoszlása az egyes országrészek között nagyon különböző. Legsúlyosabb a helyzet a Dunántúl, amelyre már Nagy-Magyarországban is az Összes hitbizományoknak 45%-a jutott. Itt a területnek 14%-át foglalja el átlagban a kötött birtoknak ez a faja, de vannak vármegyék, ahol ez az arány 25%-on is felül emelkedik. A történelmi fejlődés ismerete ezt a helyzetet is megmagyarázza. A legnagyobb hitbizományokat a XVII. és XVIII. században alapították, tehát azok részben a török uralom alatt álló, vagy attól nemrég felszabadult területeken keletkeztek.

Mi történjék a hitbizományokkal?

A rendszer teljesítette hivatását, de közben elkorhadt, kivénhedt, fölöslegessé vált, mint kortársai: a középkori várfalak, amelyeket rég lebontottak, mert csak akadályozták a városok fejlődését. A hitbizományok rendszerét mai formájukban törvényhozás útján éppígy le kell bontani. Meg kell adni az örökségi jogot azoknak az arisztokrata családtagoknak is, akik elég szerencsétlenek voltak másodiknak születni s ezért eddig csak titulust örököltek vitulus nélkül s vagy az elsőszülött könyörületes méltányossága juttatott számukra életlehetőséget vagy elmentek a miniszteri hivatalnokságok kenyerét enni. Két-három generáción belül így a legméltányosabb, legbékésebb és legigazságosabb úton szét fognak parcellázódni a nagy hitbizományok anélkül, hogy bárki is egy könnyecppet hullatna értük. Hogy aztán itt különböző vagyoni jogi aggályokat kell a törvény megszerkesztőinek elosztatni, az igazán nem lehet a reform akadálya, — ennél nehezebb feladatokat is megoldott már az emberi leleményesség.

A kötött birtok ügye kibővülve a többi nagybirtokkal, adja azt a nagyon súlyos és nagyon komoly kérdéstömeget, a földbirtok helye-

sebb megosztásának bonyolult csomóját, melynek megoldása sürgető nemzeti érdek, de amelybe nagyon könnyen beletörök az a bicska, amely nem a legjobb acélból készült.

A nagybirtok ügye nem csupán termelési, gazdasági kérdés. Politika az, mélyen a nemzet testébe vágó, véres politika.

Ne beszéljünk arról, hogy az ötmillió holdat elfoglaló magyar nagybirtok olyan anakronizmus a mai Európában, amely egyik leg súlyosabb ballasztunk a szélrózsa minden irányában. Soha sem fogom elfelejteni azt a fiatal svéd barátomat, aki a máris világhírű budapesti felmérés tanulmányozására jött hozzánk. Ha a Váci-utcában a sétálók közt hirtelen egy páncélba öltözött Don Quihote bukkant volna fel előtte, az sem döbbsenhetne volna meg jobban, mint amikor egy statisztikai munkámban meglátta a magyar birtokmegosztás jellemző számadatait. „Hiszen önöknél még élő valóság a mi középkorunk!.. mondta hitetlenkedő arccal. A művelt nyugatnak ez az egyhangú ítélete magában is elég arra, hogy komolyan igyekezzünk ezt a kérdést legalább tisztázni. Vizsgáljuk hát egy kicsit közelebbről a helyzetet.

Az aránytalan birtokeloszlás éppúgy változik vidékenként, mint a hitbizományok térfoglalása. Legnagyobb jelentősége a nagybirtoknak a Dunántúl van, ahol az 1920. évi Gazdadmtár szerint Veszprémben 38.2%, Komárom és Esztergomban 40.2%, Somogyban 43.0% és Fejérben 48.8%-ot foglal el az egész területtől. Valamivel kedvezőbb az egyes vármegyék átlaga a többi országrészekben. Legrosszabb még Zemplénben, ahol a nagybirtok területe az egésznek 35.8%-a és Hajdú megyében, ahol 37.9%. Ha azonban szűkebb határookra korlátozva vidékenként indítjuk meg a vizsgálatot, akkor még nagyobb aránytalanságokra bukkanhatunk. A nagybirtok túlnyomó térfoglalásában vezetnek a fejérmegyei Sárret, ahol a 100 holdon aluli kisbirtok az egész területnek mindössze 30%-át foglalja el, a szabolcsi mélyföld 23%-kal és a legvégén a fejérmegyei Sármellék, ahol a kisbirtok a területnek csupán 19%-a.

Érdekes ezeknek a vidékeknek az adatait összehasonlítani azoknak a területeknek: a Felső-Jászságnak, Tolnatamási vidékének és a Keleti Mecseknek az adataival, amelyekben a kisbirtok a legmagasabb arányszámot mutatja. Ezeket a mindennél pontosabban beszélő számokat az alábbi táblázat mutatja:

Sorszám	Vidék	Községek száma	Összes terület kat. hold	Kisbirt. területe kat. hold	Kisbirt. aránya %	Összes lakosság	Népsűrűs. 100 holdanként
1	Felső Jászság	14	163.112	125.080	77	98.009	60.1
2	Tolnatamási vidéke	28	111.007	86.025	77	65.170	58.7
3	Keleti Mecsek ...	35	83.990	60.080	72	35.106	41.7
4	Sárret	18	112.233	33.604	30	31.350	27.9
5	Szabolcsi mélyföld	14	154.115	35.482	23	48.434	31.4
6	Sármellék	17	175.228	32.711	19	48.727	27.8

A Felső-Jászságban 14 község közül mindössze háromban van 1000 holdon felüli birtok. Jászberénynek van 1800 holdja s a csornai prépostnak Alattyánban és Jánoshidán összesen 5100 holdja. A többi terület mind kis- és középbirtok. Ennek a vidéknek a népsűrűsége 100 kat. holdanként 60.1 lélek.

Tolnatamási vidékén 28 községből csak Felsőiregen, Koppányszántón, Szemcséden és Tengődön van 1000—4000 holdas nagybirtok. Legnagyobb községe a 8900 lakosú Dombóvár. Ezen a vidéken is 100 kat. holdanként 587 ember él.

Baranyának a Mecsek keleti oldalán fekvő 35 községéből négyben a Tudományegyetemi Alap a nagybirtokos összesen 5800 holdon és egyben a pécsi püspök 2300 holdon. Egyébként a terület 72%-a 100 holdon aluli kisbirtok. Legnagyobb községe a 2700 lakosú Pécsvárad. Dacára a baranyai egykének, itt is 417 lakos jut a terület minden 100 kat. holdjára.

A másik vizsgált típus a nagybirtokkal telített vidékek három szélsőséges esete.

A fejérmegyei Sárreéten 18 község fekszik. Csak az egész kis községekben, Jenőn, Soponyán, Úrhidán, Csőszön nincsenek itt nagybirtokok, a többieket egyenként is két-háromezer holdon felüli uradalom fogja körül. Ugyanakkora területen Tolnatamásinál, tehát nem is messze, 65.000 ember tud megélni. Itt csak 35.350 embernek ad a föld kenyeret, vagyis 100 holdanként 27.9 lélek él.

Szabolcsnak a Tisza mentén fekvő mélyebb részén 14 nagyhatarú község fekszik. Ezek közül csak Tiszanagyfaluban nincs nagybirtok. A többi annyira zsúfolva van nagybirtokkal, hogy 154.000 holdból csak 35.500-at tesznek ki a 100 holdon aluli kisbirtokok. Itt 100 holdanként 31.4 ember él.

S végül az egész országnak nagybirtokkal leginkább telített vidékét, a fejérmegyei Sármelléket vizsgálva kiderül, hogy 17 község 175.000 holdjából csak 19% jut a kisbirtokok részére. Nagyobb területen, mint a legelői említett Felső-Jászságon, felénél kevesebb ember talál megélhetést s 100 holdanként mindössze 27.8 lakos jut.

Ezek a mindenki által könnyen ellenőrizhető adatok azt hiszem bőven elégségesek bizonyítani azon felfogás hibás voltát, mely szerint a nagybirtokon átlagosan több ember él meg, mint a kisbirtokon.

Mindez természetesen még nem lehet döntő érv a nagybirtokkérdés elbírálásánál. Kétségtelen azonban, hogy a latifundiumok védőinek többi bizonyítékai is nagyon esendők. Azok az előnyök, amelyek miatt a nagybirtokokra állítólag szükség volna, mind nagyon szépen elérhetők az ezer holdon aluli középbirtokok révén is. Mintagazdaságnak, kísérleti telepnek valóban tökéletesen megfelel egy szakavatott gazda kezében lévő középbirtok is. Sőt ha parasztjaink tanításáról van szó, arról, hogy az ő számukra legyenek vidékenként követendő példák, erre a célra a nagybirtok egyenesen alkalmatlan. A beruházásokhoz szükséges nagyobb tőke megszerzése a kisbirtokosoknak mindig utolérhetetlen délibáb lesz s keveset fog ezek közül utánzásra csábítani az a példa, amelynek első barázdáit egy drága gözeke vagy traktor hasította. A másik érv a terméseredmények csökkenése, amire a nagybirtok szétparcellálásánál számítani lehet s ami meg fogja nehezíteni a városok ellátását. Ha pillanatnyilag ezt fel is tételezhetnők, ezt sem lehet a nagybirtokok mellett komoly érvnek elfogadni. Miután mezőgazdasági kiviteli ország vagyunk,

városaink ellátását még a legaggódóbb sötétenlátás sem vélheti komolyan veszélyeztetve. Azonkívül: a mi termésátlagainknál (az uradalmiaknál is) 50—100%-kal nagyobb svéd, dán, holland eredményeket kisbirtokokon érik el s semmi okunk sincs feltételezni azt, hogy megfelelő szakoktatás után és egy összecsukott agrárrolló, vagyis például tisztességesebb műtrágyaárak mellett, a mi parasztunk nem tudná ugyanezeket az eredményeket kihozni a magyar földből. Az pedig, ha a nagybirtokon termelt, de eladhatatlan magyar búza termőterülete csökken s ehelyett a kivitelre alkalmas kis termények termelése lendül fel, ami viszont a kisbirtokok jellemzője, mindez igazán nem mondható nemzeti szerencsétlenségnek.

A nagybirtok fenntartásának egyetlen érve sem állja tehát ki a szakszerűség bírálatát, ellene viszont annyi ok szól, hogy megszűnését a legnagyobb nemzetpolitikai céljaink közé kell soroznunk, de viszont az is természetes, hogy egyetlen, a magántulajdon alapján álló polgári kormány sem gondolhat arra, hogy a nagybirtokot erőszakos, forradalmi úton törölje el.

A földbirtok szétdarabolása állandó lassú folyamat volt már a világháború előtt is s az évenként szétparcellázott területet átlagosan 50.000 holdra lehetett becsülni. Ez a lassú és állandó szétaprózódás elsősorban ott nem tudja kielégíteni a mérsékelt és jogos földigényeket, ahol a község határában kötött forgalmú nagybirtok fekszik. Mivel pedig a 3.5 millió holdnyi korlátolt forgalmú nagy- és közép-birtok a Csonkaország területének 22%-át teszi, az összes nagybirtokoknak pedig 43%-át, az egész magyar földnek csaknem a felére ránehezedik egy fojtogató bilincs, amely ezeknek az élő, fejlődő területeknek vérkeringését úgy megakadályozza, mint a gyümölcsfára fiatal korában rádrótozott hemyófogó gyűrű, amelyet hanyag gazdája elfelejtett a vastagodó törzsről idejében lecsavarni.

Szilárd a meggyőződés, hogy a magyar latifundiumok nehéz feladatának megoldása magától fog adódni, mihelyt a ma még kötött birtokok forgalma felszabadul és ha az állam a törvényben máris biztosított elővételi jogát valóban komolyan veszi és érvényesíteni is fogja a kisemberek érdekében. A legkevésbé sem kell bántani senkinek a magántulajdoni elvben gyökerező komoly jogát, csupán az eladásra kerülő nagybirtokoknál nem szabad megengedni azt, hogy azokat egy darabban lehessen eladni (még részvénytársasági alakban sem), hanem azokat szétszabdalva, megfelelő tőkével rendelkező parasztoknak kell eladni, akik hajlandók eddigi falujukat elhagyni és ottani kisebb birtokok árubabocsátásával az ottani földéhség csillapításához is hozzájárulni.

És itt jutottunk el a ma legtöbbet emlegetett agrárproblémához, a telepítéshez. Ez a jelszó ma az egyik oldalon páni félelmet okoz, a másik táborban pedig úgy várják, mint a bölcsek követ, a csodálatos elixírt, ami minden szociális bajnak egyedüli szabadalmazott gyógyszere. Természetesen ez a homlokegyenest ellenkező két fel fogás is a fogalmak tisztázatlanságának köszönheti létezését.

A telepítés ősrégi nemzetpolitikai ténykedés. Az ókori hódító népek a föníciaiaktól a normannokig, mind éltek ezzel az eszközzel,

ha uralmukat tartóssá akarták tenni. Nem telepítettek a hunnok: világbirodalmuk egy generáción belül összeroppant.

A telepítés iskolapéldáit a rómaiaktól tanulhatjuk meg. Olyan területekre, amelyeket az állam erre a célra — fegyverrel vagy pénzzel — meg tudott szerezni, kisebb-nagyobb csoportban elszállították saját emberfeleslegüket. Ezek számára községeket alapítottak, földet mértek, lakóházakat építettek s különböző kedvezményeket biztosítottak. Mindezt azért, hogy a műveletlen területek munkáskezet kapjanak, hogy új adófizető és katonáskodó egzisztenciákat teremtsenek, hogy a városok szociális nyugtalanságát levezessék és hogy a birodalomnak megbízható, a földre gyökerező, tehát minden vihar-nak ellenálló előőrsöket nyerjenek.

Ezek közül a célok közül hol az egyik, hol a másik lép inkább előtérbe minden egyes későbbi telepítésnél is. A Mária Terézia-korabeli telepítéseinket az elsőnek említett cél irányította. A németek poseni telepítései viszont például inkább a legutolsó célt szolgálták s a Darányi Ignác-féle magyar telepítési törvény is nyilván ilyen megfontolások alapján készült. Az aztán már a millemum körüli évtizedek magyar társadalmának, amely a nemzeti politikát csak közjogi formalizmusok meddő vitáiban bírta elképzelni, örök bűne, hogy a magyar föld e nagy miniszterének a nagyszabású telepítési terv megfelelő arányú keresztülviteléhez nem adta meg az akkor még könnyebben előteremthető pénzügyi megalapozást.

A telepítésre ugyanis teljességgel érvényes a Montecuccoli-féle hírheht mondás a három szükséges dologról. A telepítéshez nagyon sok pénz kell s annak minden sikere attól függ, hogy mekkora összeget lehet erre a célra fordítani.

Egy tízholdas telep legcsekélyebb beruházási költsége épületekkel s némi csekély leltárral 10—12.000 pengő. Egy ötven telepesből álló község, közlegelővel, a legszükségesebb utakkal, egy-két szerény középülettel, adminisztrációs költséggel együtt megkíván közel egymillió pengőt. Kétségtelen, hogy a szükséges pénzösszeg legnagyobb hányadát a telepítőnek, esetünkben az államnak kell előlegeznie hosszú lejáratú, alig kamatozó hitelre. Az államháztartás komolyabb veszélyeztetése nélkül erre a célra öt, legfeljebb tízmilliónál többet nem várhatunk. Ez pedig évenként mindössze 250—500 család letelepítését jelentheti.

Ez a szám sajnos, nem olyan nagy, hogy a munkanélküliek, a nincstelenek, az állástalanok százezres tömegében jelentős ritkulást idézhetne elő. Ezért őszintén meg kell mondanunk, hogy azok, akik a telepítést összes gazdasági és társadalmi bajaink megváltó eszközének hirdetik, súlyosan tévednek. De ha a pillanatnyi feszültségen a nagy anyagi áldozatok dacára is keveset segít, másrészt tagadhatatlan, hogy nagyobb távlatokban mégis igen fontos és nagy jelentőségű magasabb nemzetpolitikai eszköz a tervszerű telepítési politika. Évenként 200 család is 2000-et tesz ki tíz év alatt s a kellőleg megerősödött régebbi telepések lassan meginduló törlesztései is mindjobban szélesedő kereteket biztosíthatnának a mozgalomnak.

Ezek után természetes, hogy azoknak a félelme is indokolatlan, akik a telepítés jelszava alatt valami ismeretlen szörnyűséget, erőszakos birtokelkobzásokat, a föld valamilyen kommunizálását gyanítják. A telepítés a magyar faj fennmaradásának biztosításához szükséges preventív védőeszköz, olyan valami, mint a Borgiák idejéből ismert ellenmérge, amelynek kis adagjait ha megfelelő ideig szedte valaki, immúnissá vált a méregpohárral szemben, amelyet nem tudni mikor, de kikerülhetetlenül ki kellett ürítenie.

A telepítésnél lényegesen kisebb anyagi áldozatok árán, körülbelül a költségek századrészével lehetne megvalósítani egy másik közsájon forgó mezőgazdasági reformot: a tagosítást. A tagosítás lényegét, gazdasági előnyeit, az okokat, amelyek végrehajtását szükségessé teszik, a Magyar Szemle egy régebbi cikkében ismerttettem.¹

Ez az eljárás a magyar földnek azon a súlyos betegségén segít, hogy egy-egy parasztbirtok 10—20, de esetleg 50—100 szanaszét szórt darabból áll. Ha ehelyett a sok apró darab helyett azonos értékű, egy nagy darab földet kap egy faluban minden gazda, az a kisbirtokok racionalizálásának kétségtelenül az első komoly lépése. A tagosítás folyik állandóan, de nem kielégítő mértékben. Évenként 4—5 község került tagosítás alá s ez az iram, a tagosítás! állami alap forgótökéjének hiánya miatt az utóbbi években mindinkább csökkent. Ilyenformán a még tagosítandó 2700 községünk rendbehozatalára talán ezer esztendő sem volna elég. Miniszteri nyilatkozatok szerint a kormány foglalkozik a kérdéssel s keresik a megoldást itt is.

A tagosítás lényegét is meglehetősen kevésbé ismeri a tájékozatlan közvélemény. De míg maga az eljárás félre nem igen magyarázható, elég egyszerű fogalmakból áll, annál többször hallható és olvasható a tagosítást előidéző okok teljesen ferde magyarázata s ennek eredményeképp az a megállapítás, hogy a tagosítást egy községben körülbelül 50 évenként meg kell ismételni. Itt a tagosítás sokrétű kérdéstömegének csak ezt a leghomályosabb pontját szeretném valamennyire megvilágítani.

A középkorban földbőség volt. Akkoriban a jobbágy nagyobb érték volt, mint a föld. Az Árpádok donációs leveleikben a jobbágyok számával határozták meg az adomány nagyságát, éppúgy, mint ahogy ez Oroszországban még a világháborúig szokásban volt. A földesúr jövedelmét a dolgozó földművesek száma szabta meg s mivel a munkáskéz ritka volt, tehát nagy becsben is tartották, amit legjobban bizonyít a szabad költözködést jog gyakori megvonása. A jobbágyok a földesúri birtoknak csak a legalkalmasabb részeit kapták meg irtásra és vették művelés alá. Hogy pedig egyik se érezze magát megrövidítve, minden új irtás alkalmával minden egész jogú jobbágy kapott egy-egy ugyanolyan nagyságú darabot az újonnan eke alá vett területből. Így rövidesen mindenütt az a helyzet alakult ki, hogy egy jobbágytelekhez 5—6, esetleg 8—10 darab föld tartozott. A középkor külterjes gazdálkodása mellett ez egyáltalán nem volt baj s mikor elérkezett a XIX. század első felében a jobbágyfelszabadítás, az úrbéri

¹ Magyar Szemle XXI. kötet, (1934) 326. 1.

elkülönítés s a törvény a volt jobbágyok szabad választására bízta, hogy egy tagban akarják-e megkapni járandóságukat, vagy többen, az ország legnagyobb részén az utóbbit választották. Elősegítette ezt az elhatározást az úrbéri elkülönítésről intézkedő „nyílt parancsának az az intézkedése, hogy a földek értékének megállapításánál csak három osztályt engedélyezett, amelyek úgy aránylottak egymáshoz, mint ii: 12:13. Mivel pedig a földek értékében sokszorosán nagyobb különbségek lehetnek annál, amit ez a három szám kifejez, némelyik ember valóban túlságosan jól járt volna, a másik meg túlságosan rosszul, ha a birtokokat egy darabban kapták volna. A magyar parasztbirtokot tehát eredendő bűnként terheli a széttagoltság.

A családi osztozkodások és összeházasodások kétségtelenül fokozták ezt a szétforgácsolódást, de távolról sem olyan gyorsan, hogy egy tagosított községben már 50 év alatt újból kibírhatatlanná válnék a helyzet. Az egy kézen lévő parcellák száma a gyakorlati életben leginkább a feleség hozománya révén gyarapodik. Tagosított határban a fiatal házasoknak ha mindketten kikapják szüleiktől a „jussukat“, két darab földjük lesz. Egykétől nem fertőzött vidéken azonban a két darab földre rendszerint meg is születik legalább két gyerek, ha nem több s így a második generáció osztozkodása után mindenki csak egy-egy darab földdel kezdheti meg az életét. Külföldi tapasztalatok alapján is nyugodtan állíthatom, hogy egy évszázadon belül kétszer sehol sem kell tagosítani, sőt 150—200 év is nyugodtan eltelhetik, mire a gazdasági tatarozásnak erre az eszközére újból szükség lesz.

Különösen áll ez akkor, ha az állam bizonyos intézkedésekkel hóna alá nyúl a kisbirtoknak. Gondolok itt a minimumok, a birtok- és a parcellaminimum törvényes megállapítására és az öröklési rend szabályozására, amelyről azonban más alkalommal legyen szabad szólnunk.

Végignézve a „földkérdés“ legfontosabb pontjait, a hitbizományt, a földbirtok helyesebb megoszlásának kérdését, a telepítést, a tagosítást, csak azt tehetjük mindehhez, hogy egyrészt mindé terveken kétségtelenül szükséges az intézményes munka, másrészt azonban forradalmi, erőszakos hozzányulásokat a kérdések természete magában véve is kizár, — mindezek következtében bizonyos, hogy az alkotó reformmunka számára az út végre nyitva áll.

LOVAG FEHRENTHEIL LÁSZLÓ